

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

20(29)
2020

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

VILNIUS 2020

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – mokslinis etnologijos ir socialinės ir kultūrinės antropologijos žurnalas. Jame spausdinami recenzuojami straipsniai, konferencijų pristatymai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas pristato mokslo aktualijas ir skatina teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Lithuanian Ethnology: Studies in Social Anthropology and Ethnology – is a peer reviewed journal of ethnology and social and cultural anthropology. It publishes articles, conference presentations, book reviews and review articles, which may be in Lithuanian or English, primarily focused on Lithuania, Central and Eastern Europe. The journal represents current debates and engages in methodological discussions.

REDAKCIŅĖ KOLEGIJA / EDITORIAL BOARD

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius / Editor-in-Chief)

Vytauto Didžiojo universitetas / Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania

Auksuolė Čepaitienė

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

Jonathan Friedman

Kalifornijos universitetas / University of California, San Diego, USA

Chris Hann

Maxo Plancko socialinės antropologijos institutas / Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle / Saale, Germany

Jonathan Hill

Pietų Ilinojais universitetas / Southern Illinois University, Carbondale, USA

Neringa Klumbytė

Majamio universitetas / Miami University, Ohio, USA

Ullrich Kockel

Heriot-Watt universitetas / Heriot-Watt University, Edinburgh, UK

Orvar Löfgren

Lundo universitetas / Lund University, Sweden

Jonas Mardosa

Vytauto Didžiojo universitetas / Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania

Žilvytis Šaknys

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

REDAKCIŅĖS KOLEGIJOS SEKRETORĖ / EDITORIAL ASSISTANT

Danguolė Svidinskaitė

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

Leidyklos adresas / Address of the Publisher: Redakcinės kolegijos kontaktai / Editorial inquiries:

Lietuvos istorijos institutas

El. paštas / E-mail: etnolog@istorija.lt

Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius

www.istorija.lt

Žurnalas registruotas / The Journal indexed in:

European Reference Index for the Humanities (ERIH)

EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Academic Search Ultimate, Energy and Power Source, SocINDEX with Full Text, Sociology Source Ultimate

Modern Language Association (MLA) International Bibliography

Leidybą finansavo Lietuvos mokslo taryba pagal Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą (Sutartis Nr. S-LIP-19-58)

„Čia pas mus“ – kraštietiškumas Pietryčių Lietuvoje: Šalčininkų rajono atvejis

Vidmantas Vyšniauskas

Šiame straipsnyje siekiama ištirti būdus, kuriais Šalčininkų rajono gyventojai identifikuoja su gyvenamąja vieta, darant prielaidą, jog socialinė atmintis, ypač krašto kultūroje gyvuojantys pasakojimai, daro didžiausią įtaką regioninio identiteto formavimuisi ir išlaikymui. Darbe aptariama, kaip vietiniai, šiame rajone gimę ir augę žmonės, brėžia jo kultūrinės ribas. Teorinėje dalyje apibūdinamos naratyvų, regioninio identiteto ir socialinės atminties sąvokos siekiant šias sąvokas instrumentaliuoti. Nustatyta, jog tarp krašto žmonių galima išskirti du identifikavimosi su gyvenamuoju rajonu modelius: 1) kraštietiškas identitetas, kuris yra archajiškas ir laikomas neprestižiniu; 2) kraštietiško identiteto derinimas su etniniu identitetu.

Raktiniai žodžiai: *regioninis identitetas, socialinė atmintis, naratyvas, kraštietiškumas.*

The different ways in which inhabitants of the Šalčininkai district identify with their land are analysed in this article. It is argued that the socio-cultural memory has the biggest impact on constructing and maintaining a regional identity. Some different ways in which local inhabitants construct cultural boundaries are researched. Theoretical connections between social memory, narratives and regional identity are presented and discussed in the article. Local inhabitants use two identification strategies: 1) identifying oneself as 'local'; 2) identifying oneself as 'local' and possessing one clearly defined ethnic identity.

Key words: *regional identity, social memory, narrative, regionalism.*

Vidmantas Vyšniauskas, Vytauto Didžiojo universitetas, Socialinės antropologijos centras, Jonavos g. 66, LT-44191 Kaunas, el. paštas: vysniauskasvi@gmail.com

Šalčininkų rajonas¹ neretai įvardijamas kaip kultūriškai ir ekonomiškai nutolęs nuo Lietuvos (Daukšas 2008: 61). Ne taip seniai jis buvo apibūdinamas kaip „nesiintegravęs į Lietuvos visumą“ (Juzala, Matulevičienė 2008: 11). Šis rajonas,

¹Šalčininkai ir jų apylinkės rašytiniuose šaltiniuose minimi nuo 1311 m., kai šias vietas pradėjo puldinėti kryžiuočiai (Baliulis ir kt. 1988: 151). 1566 m. pertvarkant administracinę suskirstymą ir įdiegus pavietus, dabartinė Šalčininkų rajono teritorija su nežymiomis išimtimis priklausė Vilniaus vaivadijai. Po 1796 m. Rusijos imperijoje tai buvo Vilniaus gubernija (Machulak 2017: 19).

kaip ir visa rytinė Lietuvos dalis, skiriasi nuo kitų Lietuvos teritorijų kalbiniu ir etniniu požiūriu (Čekmonas 1993: 110). Kalbėdami apie savo kraštą, žmonės dažnai pabrėžia jo kultūrinį skirtingumą nuo kitų Lietuvos vietovių.

Kultūrinį rajono unikalumą jaučia ir jį įvardina tiek čia gyvenantys žmonės, tiek kitų Lietuvos vietovių gyventojai apsilankę Šalčininkų rajone. Kadangi tai paribio teritorija, kurioje susiliečia baltų ir slavų kultūros, katalikybės ir stačiatikybės religijos (Greimas, Žukas 1993: 117), šis kraštas neišvengiamai įgauna specifinių bruožų palyginti su kita Lietuvos valstybės dalimi.

Ligšioliniai šio straipsnio autoriaus ir kitų mokslininkų tyrimai (Czech, Wróblewska 1993; Daukšas 2008; Šliavaitė 2015; Šutinienė 2015; Šutinienė 2016) rodo, jog daugelis šioje vietovėje gyvenančių žmonių identifikuoja ne su konkrečia gyvenviete ar valstybe, o su gyvenamuoju kraštu. Todėl prasminga vartoti tarp vietinių žmonių paplitusį „savo“ krašto įvardijimą ir apibrėžimą.

Šalčininkų rajone gyvenantys žmonės įvardina aiškias geografines ribas (gyvenvietes), apibrėžiančias „savo kraštą“. Vieni žmonės įvardina vienas gyvenvietes, kiti – kitas, tačiau straipsnio autoriui išskiriant dažniausiai žmonių minimas ir pasikartojančias vietas galima gana tiksliai įvardinti geografinę erdvę, kurią kalbinti Šalčininkų rajono žmonės laiko „sava“.

„Savas kraštas“ apima dalį Lietuvos ir Baltarusijos. Šalčininkų kraštas apibrėžiamas tokiais geografinėmis vietovėmis kaip Kalesninkai (Šalčininkų raj.), Varėna, Vilnius, buvęs muitinės pastatas prie Vievio (Elektrėnų raj.) ant buvusios Lietuvos ir Lenkijos demarkacinės linijos. Baltarusijoje „sava“ erdvė suvokiama iki Lydos, Biniakonių, Varonovo, Giranionių, Ivios, Sūbotnikų (t. y. erdvė iki 50 km nuo Lietuvos-Baltarusijos sienos į Baltarusijos gilumą).

Dėl ekonominių sąlygų, geografinio artumo, kalbos, kultūros panašumo pasienio gyventojai sovietmečiu palaikė intensyvesnius ryšius su minėtomis vietovėmis nei su „giliau“ Lietuvoje esančiais miestais: Varėna, Alytumi. Todėl šio krašto žmonių pasaulėvaizdyje susiformavo „savos“ geografinės ir kultūrinės erdvės samprata. Darbe vartojama *emic* sąvoka „savas kraštas“ nurodo į čia apibrėžtą geografinę ir kultūrinę erdvę. „Savo krašto“ sąvoka *emic* lygiu yra laikoma Šalčininkų rajono sinonimu, nors, kaip matyti, apima didesnę nei rajonas plotą. Plačiau savos erdvės konstravimas bus apibūdintas ir aptartas empirinėje darbo dalyje.

Eišiškių, Šalčininkų, Švenčionių miestuose (Šutinienė 2015: 87) bei Šalčininkų ir Švenčionių rajonuose atlikti tyrimai (Šliavaitė 2015: 28) rodo, jog Šalčinin-

Tarpukariu Vidurio Lietuvoje ir Lenkijos Respublikoje šios žemės priklausė Naugarduko ir Vilniaus vaivadijoms. 1950 m. buvo sukurti Eišiškių ir Šalčininkų rajonai, tačiau 1959 m. jie sujungti į vieną. 1972 m. rajono centras iš Eišiškių perkeltas į Šalčininkus (Machulak 2017: 22). Šiuo metu Šalčininkų rajono plotas – 1491,4 kv. km. 2015 m. čia buvo 32 716 gyventojų. Statistikos departamento duomenimis tarp jų yra 79,5 % lenkų, 10,4 % – lietuvių, 5,0 % – rusų, 2,9 % – baltarusių, 1,2 % – kitų tautybių žmonių (Teritorija, gyventojai 2017).

kų rajone praeitis perduodama per socialinę atmintį yra labai svarbi lenkų ir kitų etninių grupių etninės tapatybės sklaidai, tame tarpe ir teritoriniu aspektu (Daukšas 2008).

Įvairių humanitarinių ir socialinių sričių mokslininkai pripažįsta, jog atmintis ir identitetas yra glaudžiai susiję (Brockmeier, Carbaugh 2001). Mokslininkai, siekdami suprasti identiteto ir atminties sąsajas, neretai apsiriboja institucinėmis pasakojimų raiškomis (Frėjutė-Rakauskienė, Šliavaitė, Šutinienė 2016: 12). Tačiau daug tyrėjų, tarp kurių ir Šalčininkų rajone aktyviai tyrimus vykdančios antropologai, sociologai, kritikuoja tokį požiūrį ir laiko jį nepakankamu, nes institucijų pasakojimams įtaką daro politinių veikėjų ir pačių institucijų keliami savo veiklos tikslai (Frėjutė-Rakauskienė, Šliavaitė, Šutinienė 2016: 12).

Mokslininkai pabrėžia, jog trūksta tyrimų, atskleidžiančių, kaip Pietryčių Lietuvos regione esantys kultūrinės atminties ženklai naudojami gyventojų etninės, pilietinės, regioninės ir vietinės tapatybės raiškoje (Marcinkevičius 2016b: 32). Todėl šiame darbe bus išryškinta, kaip formuojamas krašto identitetas remiantis socialine atmintimi.

Šio darbo objektas – Šalčininkų rajono žmonių identitetas. Tikslas – ištirti būdus, kuriais Šalčininkų rajone gimę ir augę žmonės identifikuoja su gyvenamuoju kraštu. Remiantis atliktais lauko tyrimais ir kitų autorių ligšioliniais darbais keliama hipotezė, kad socialinė atmintis, pasireiškianti pasakojimų forma, daro didžiausią įtaką kraštietiško identiteto formavimuisi ir išlaikymui Šalčininkų rajone. Norint verifikuoti šią hipotezę, reikia, pirma, apžvelgti teorines socialinės atminties, pasakojimų ir regioninio identiteto sąsajas. Antra, įvardinti, kokie krašto identitetai šiuo metu kuriami Šalčininkų krašte pasitelkiant socialinę atmintį.

Darbe vartojama *emic* sąvoka „vietinis“ įvardina visą, ar didžiąją dalį, savo gyvenimo pragyvenusį Šalčininkų rajone, mokantį ar bent suprantantį visas rajone vartojamas kalbas (lenkų, rusų, baltarusių, lietuvių, „paprastą“), taip pat suprantantį šio rajono papročius žmogų. Norint aplinkinių akyse būti suvokiamam ir pripažįstamam vietiniu, nereikia, kad žmogus turėtų gilią šaknis vienoje gyvenvietėje. Vietiniai gali persikraustyti iš vienos gyvenvietės į kitą ir vis tiek išlaikyti aplinkinių akyse suvokimą, kad jis yra vietinis. Svarbiausia, jog tą žmogų kas nors pažinotų, žinotų, jog jis yra vietinis. Kita vertus, po mokslų baigimo iš kitų respublikų sovietiniu laikotarpiu arba iš „Kauno Lietuvos“ atvažiuavę žmonės, gyvendami čia ilgus dešimtmečius, taip pat įgyja vietinio statusą (vyras, 83 m. Eišiškės). Darbo autorius kalbino Šalčininkų rajone gimusius ir augusius žmones ir leido jiems apibrėžti, ką jie laiko „vietiniu“ žmogumi. Šis apibrėžimas ir vartojamas straipsnyje.

Negalima sinonimiškai vartoti vietinio ir šalčininkiečio įvardijimų. Ne visi vietiniai žmonės laiko save šalčininkiečiais, nes šis pavadinimas yra vėlyvesnis

nei vietinio sąvoka. Būtent žmonės save įvardindavo vietiniais daug seniau, nei rajonui valstybės sprendimu buvo suteiktas ir tarp vietos žmonių (*emic lygmeniu*) plačiai prigijo Šalčininkų rajono pavadinimas. Iki tol nemažai žmonių savęs apibūdinimui vartojo sąvokas „vietinis“, „miejscovy“. Sovietiniu laikotarpiu suformavus Šalčininkų rajoną ir išaugus Šalčininkų miestui, taip pat imta vartoti sąvoka „šalčininkietis“, nors ši rečiau vartojama.

Socialinės atminties dimensija išryškinta šiame straipsnyje dėl dviejų priežasčių. Pirmą, lauko tyrimų metu pastebėta, kad ji yra aktualiausia vietos žmonėms ir ja daugiausia remiamasi konstruojant regioninę identitetą. Antra, kitos dimensijos, darančios didžiausią įtaką regioniško pajautimui, jau yra nemažai tyrinėtos. Galima paminėti keletą: religijos įtaką yra tyrinėjusi Agnieszka Halemba, valstybės įtaką šių žmonių identitetui yra tyrinėję Darius Daukšas, Rasa Čepaitienė, kalbos įtaką – Kristina Šliavaitė (Halemba 1993; Daukšas 2008; Čepaitienė 2013; Šliavaitė 2015).

Istorikės Vitalija Stravinskienė ir Nastazija Kairiūkštytė tyrinėjo emigracijos (repatriacijos) iš LTSR į Lenkiją procesus (Stravinskienė 2001; Kairiūkštytė 1997), kai išvažiavo daugybė lenkiško identiteto žmonių. Imigracijos procesus į Šalčininkų rajoną (ir Pietryčių Lietuvą) bei jų įtaką rajone gyvenantiems žmonėms, jų identitetui yra nagrinėjęs Petras Kalnius, kuris daug dėmesio skyrė identiteto kaitai šeimose per kelias kartas (Kalnius 1998). Kazimieras Garšva yra aptaręs identiteto kaitos procesus, vykusius Pietryčių Lietuvoje XIX ir XX a., bei bandymą sukurti lenkų autonominius miestus ir apylinkes Pietryčių Lietuvoje (Garšva 1990). Lietuvių ir lenkų vieni kitų matymą, tarpusavio santykius ir nesantaikos bei konfliktų priežastis yra nagrinėjusi Inija Trinkūnienė (Trinkūnienė 1990).

Socialinė atmintis Šalčininkų rajone taip pat yra tyrinėta (Šutinienė 2015), tačiau šioje srityje dar trūksta tyrimų, parodančių, kaip socialinė atmintis, ypač naratyvai, panaudojami regioninio identiteto daryboje.

Naratyvų įtaka identitetui

Darbe remiamasi regioninio identiteto ir socialinės atminties prieigomis, kadangi šie du reiškiniai yra labai glaudžiai susiję. Socialinio identiteto suvokimas priklauso nuo bendrų žinių ir bendros socialinės atminties, kurios išreiškiamos bendra kalba ir bendrais simboliais (Assmann 2011: 120). Taigi tiriant pavienių asmenų gyvenimo istorijas galima bent iš dalies suprasti kultūrą, kurioje jie gyvena.

Socialinė atmintis – tai grupėms svarbi atmintis, apimanti neseniai išgyventą praeitį. Ji formuluojama ir perduodama neorganizuota, neformalia komunikacija, kasdieniame žmonių bendravime (Assmann 2013: 37), todėl apima laikotarpį nuo 75 iki 100 metų, t. y. tiek, kiek siekia trijų kartų atmintis (Assmann 2013: 38).

Socialinė atmintis kasdieniame žmonių bendravime įgauna naratyvų formas ir sudaro priklausymo jausmo (angl. *belonging*) pagrindą (Assmann 2011: 2–3).

Nėra nusistovėjusios vienos naratyvo sampratos (Smith, Watson 2010). Bendriausia prasme naratyvas suprantamas kaip dabarties pasakojimas, kuriame praeities, dabarties ir ateities įvykiai sąmoningai sudėliojami tokia tvarka, kad įgautų prasmę ir paaiškintų tam tikrus aspektus apie asmenį ar įvykį, apie kurį kalbama (Sandelowski 1991: 162).

Identitetas sudėlioja praeitį į nuoseklų pasakojimą apie save (Friedman 1992: 837), padeda suvokti savo praeitį, dabartį ir orientuotis į ateitį. Naratyvai, susiedami socialinius santykius ir įvykius į nuoseklų pasakojimą, kuria prasmingą pasaulį, kuriame išryškėja ir etninės ribos. Dauguma antropologų nuoseklų ir prasmingą praeities pasakojimą kartu su kitais kultūriniais ženklais mato kaip vieną esminių identiteto elementų, padedančių brėžti ribas tarp žmonių (Friedman 1992, cit. iš Schröder 2011: 32). Todėl galima teigti, jog būtent pasakojimai tikriausiai yra stabiliausia identiteto dalis, mažiausiai kintanti bėgant laikui, nes žmonės yra prisirišę prie prisiminimų ir vengia juos kritiškai peržiūrėti (Bruner 2001: 35).

Kadangi vienas iš medžiagos rinkimo metodų buvo biografiniai interviu, straipsnyje tikslinga remtis gyvenimo naratyvo (angl. *life narrative*) samprata. Gyvenimo naratyvas yra pasakojimas, kuriame pasakojantis asmuo nori parodyti klausytojui savo praeities versiją. Šiame pasakojime remiamasi iš esmės asmenine patirtimi ir prisiminimais. Šie prisiminimai gali būti paveikti pokalbių su kitais žmonėmis, skaitytų laiškų, žurnalų. Dalis jų informacijos gali būti panaudojama kuriant žmogaus gyvenimo naratyvą. Dažnai šių naratyvų tikrumas ar dirbtinumas negali būti patikrintas išoriškai, todėl tyrėjui belieka pasitikėti naratyvą pasakojančio žmogaus autoritetu (Smith, Watson 2010: 7).

Socialinė atmintis glaudžiai susijusi su regioninio identiteto formavimusi (vartojamas *emic* žodis *kraštas*, kuris savo dydžiu ir gyventojų skaičiumi atitiktų *emic* terminą *regionas*). Antropologai neturi aiškaus regiono ir regioninio identiteto apibrėžimo. Tai susiję pirmiausia su tuo, jog regiono sąvoka ilgą laiką buvo ignoruojama. Tradiciškai antropologų tyrimo objektas buvo geografiškai maža vietovė: kaimas, miesto dalis, medžiotojų ir rinkėjų bendruomenė (Parkin 2020).

Teritorijos dydis ir gyventojų skaičius nėra pakankami rodikliai norint apibrėžti regioną. Antropologams natūraliau yra apibrėžti regioną remiantis visuomenės išskirtinumais (Parkin 2020), pavyzdžiui, kultūra, etniškumu, kalba, socialinėmis ir ekonominėmis regiono charakteristikomis, administracine struktūra (Bitušiková 2009: 30). Bendra atmintis, mitai, vertybės ir kultūriniai simboliai (Bassam 1996: 178) gali būti svarbūs ilgainiui formuojantis regioniniam identitetui.

Regioninis identitetas, kaip ir bendruomenė, kurią jis telkia, sukuriama remiantis bendrais prisiminimais žmonių, kurie ilgą laiką gyvena toje pačioje vietoje. Žmonės, ilgesnį laiką gyvenantys bendruomenėje, turintys joje draugų ir pažįstamų (Sampson 1988: 774), turintys daugiau žinių ir prisiminimų, susijusių su bendruomene, yra labiau prie jos prisirišę (Sampson 1988: 768).

Tiriant Šalčininkų rajono žmonių identitetą, svarbu išaiškinti, kaip jie suvokia „savo krašto“ ribas. Kokie ženklai ir moralės normos, naratyvai ir kiti žmonėms svarbūs simboliai (Barth 1969: 14) egzistuoja krašte ir sudaro sąlygas palaikyti atskiros kultūros suvokimą (Barth 1969: 15)? Kaip, remiantis socialine atmintimi, socialiniame identitete ima dominuoti regioninis identitetas?

Nors identiteto paradigma yra plačiai naudojama, svarbu suprasti ir jos silpnąsias vietas. Rogersas Brubakeris ir Frederickas Cooperis kritikuoja identiteto kaip analitinio įrankio naudingumą. Anot jų, socialiniai mokslai „pasidavė“ identiteto sąvokai. Norint toliau sėkmingai vartoti identiteto sąvoką kaip analitinę kategoriją, reikia permąstyti ją ir jos taikymą tyrimuose. Pavyzdžiui, Brubakeris ir Cooperis teigia, jog terminas „identitetas“ neturi aiškaus turinio ir yra vartojamas įvairiems, neretai skirtingiems, reiškiniams įvardinti (Brubaker, Cooper 2000: 17–20).

Identiteto paradigma taip pat kritikuoja dėl dirbtinio žmonių skirstymo į grupes, menkai atsižvelgiant į žmonių skirtumus ir skirtumus, egzistuojančius konkrečiose grupėse (Brubaker 2002: 164).

Remiantis pateikta literatūra ir patirtimi, sukaupta lauko tyrimų metu, galima teigti, jog regioninio identiteto ir socialinės atminties prieiga, išryškinant joje naratyvų aspektą, leis šiame darbe ištirti ribų braižymą ir regioninio identiteto darybą tarp krašto žmonių.

Tyrimo metodologija

Šis straipsnis parengtas remiantis autoriaus 2015–2018 m. vykdytais etnografiniais lauko tyrimais. 2015 m. rugsėjį vyko tik žvalgomieji tyrimai apsilankant masiniuose renginiuose Šalčininkuose. Tyrimų pradžioje (2016) dalis pokalbių vykdyta su Varėnos ir Vilniaus rajonuose gyvenančiais žmonėmis. Plėtojantis tyrimui, buvo susitelkta į Šalčininkų rajone gyvenančių žmonių tyrimą. 2016–2018 m. tyrimai daugiausia vyko vasarą: birželį, liepą, rugpjūtį. Dažniausiai savaitėi ar dešimčiai dienų buvo vykstama į Šalčininkų rajoną, po to po savaitės vėl sugrįžtama. Kitais metų laikais dalyvauta masiniuose renginiuose ir važiuota vienai ar kelioms dienoms į iš anksto suderintus pokalbius.

Tyrimo metu buvo susitelkiama į žmonių žodine tradicija perduodamus pasakojimus atsiribojant nuo institucijų ir jų skleidžiamos praeities interpretacijų. Suprantama, institucijų poveikis iš dalies daro įtaką tyrimo rezultatams, nes vietinių žmonių identitetas ir pasakojimai, kuriais remiantis rašomas darbas, yra iš dalies paveikti vietos institucijų (Heugens, Kroezen 2012: 6).

Tiriant skirtingose gyvenvietėse gyvenančius Šalčininkų rajono žmones, sunku suprasti, kurie yra gimę ir augę šiame krašte, o kurie – atvykėliai į šį kraštą. Racionaliausias būdas surasti šiuos žmones buvo „sniego gniūžtės“ metodas – kalbantis su konkrečios gyvenvietės žmonėmis, paprašyti nurodyti rajo-

ne gimusius ir tebegyvenančius žmones ir su jais susisiekti, kitus tiriamuosius surasti remiantis pirmesniųjų nurodymais ir rekomendacijomis. Pagrindinis pašnekovų atrankos kriterijus buvo jų gimimas ir gyvenimas Šalčininkų rajone. Kalbinti žmonės, pasakodami apie save ir kitus Šalčininkų rajone gimusius ir augusius žmones, vartojo *emic* sąvoką „vietinis“ (lenk. *miejscowy*, rus. *местный*), priklausomai nuo to, kokia kalba vykdavo pokalbis. Neretai kalbinti žmonės įvardindavo visas tris sąvokas skirtingomis kalbomis.

Tiriamos vietovės dydis ir gyventojų skaičius nulėmė, jog tyrimas atliktas ne vienoje gyvenvietėje, bet įvairiose Šalčininkų rajono vietovėse. Šalčininkuose, Eišiškėse, Dieveniškėse, Kalesninkuose, Jašiūnuose, Poškonyse, Jančiūnuose, Dailidėse vykdytas stebėjimas, dalyvaujantis stebėjimas kultūriniuose renginiuose (pasaulietinėse ir religinėse gyvenviečių šventėse, vietos kultūrinių organizacijų dainų, šokių ansamblių, pagyvenusių žmonių kolektyvų veikloje).

Apsistojama buvo Šalčininkuose, o į kitas vietas vykstama vykdyti stebėjimo arba pabendrauti su vietiniais žmonėmis. Įsitraukus į kasdienį to krašto žmonių gyvenimą tyrimų medžiaga buvo renkama kaip tiesioginė pasekmė gyvenimo kartu su tiriamaisiais. Tyrimo metu siekta užfiksuoti šio krašto vietinių žmonių perduodamus naratyvus, vietinių gyventojų identiteto aspektus.

Etnografinis tyrimas leidžia išgirsti pasakojimus, išgyventi įvykius ir juose dalyvauti tokiu pat būdu kaip vietiniai žmonės. Toks metodas remiasi prielaida, jog tam tikra informacija gali būti gaunama tik tiesioginio stebėjimo metodu.

Lauko tyrimų metu buvo atliekami biografiniai interviu ir kalbamasi su rajone gimusiais ir augusiais žmonėmis, kurie paklausti save įvardija lenkais, rusais, baltarusiais, lietuviais, vietiniais arba vengiančiais apibrėžti savo identitetą. Toliau nurodoma rajonas, gyvenvietės, kuriose tyrimo metu atlikti interviu, ir jų skaičius: Varėnos rajone (Kaniava – 1, Rakai – 1), Vilniaus rajone (Šilėnai – 11 žmonių focus grupė), Vilnius – 1, Šalčininkų rajone (Šalčininkai – 10, Poškonys – 3, Dieveniškės – 11, Rimašiai – 1, Eišiškės – 3, Kalesninkai – 8, Ureliai – 2). Iš kalbintų 52 žmonių 21 buvo vyras ir 31 moteris. 19 turėjo pradinį išsilavinimą, 11 – vidurinį, 13 – aukštesnįjį ir 9 – aukštąjį. Pagal amžių ir laikotarpius, kuriuos jie gali prisiminti, pateikėjus galima suskirstyti į vyriausiuosius – prisimenančius prieškarį, karo ir vėlesnius laikotarpius. Vyresnio amžiaus – prisimenančius sovietmetį ir Nepriklausomos Lietuvos laikotarpį, bei jauniausios kartos žmones, gimusius pačioje sovietmečio pabaigoje arba Nepriklausomoje Lietuvoje ir neprisimenančius sovietmečio.

Interviu metu kalbėta apie žmogaus šeimos, giminės istoriją, jam svarbius kultūrinius renginius, jo gyvenamos vietos praeitį, tradicijas ir papročius, vietinių žmonių tarpusavio bendravimą, taip pat apie ryšius su Baltarusijoje bei Lenkijoje gyvenančiais giminėmis ir pažįstamais. Kadangi absoliuti dauguma žmonių turi giminių, draugų, pažįstamų Baltarusijoje ir Lenkijoje, apie ryšius su šiose šalyse gyvenančiais žmonėmis pašnekovai kalba dažniausiai.

Geras autobiografinis pasakojimas turi koncentruotis į žmones ir jų vidines būsenas (jų troškimus, įsitikinimus) ir turi paaiškinti, kaip šie įsitikinimai nulėmė tų žmonių veiksmus. Pasakojimas taip pat turi pasižymėti chronologiniu nuoseklumu (Bruner 2001: 28). Deja, tik dalis autoriaus pokalbių su Šalčininkų krašto žmonėmis pasižymi šiomis savybėmis. Dalis kalbintų žmonių nesugebėjo pateikti nuoseklaus biografinio pasakojimo, jiems teko nuolat užduoti papildomus klausimus, todėl šie pokalbiai greičiau yra laikytini pusiau struktūruotais pokalbiais.

Vietinių žmonių pasakojimai geografiškai apima „savą kraštą“ ir siekia apie šimto metų senumo įvykius. Neretai skirtingo amžiaus pašnekovų pasakojimai siekia XX a. pradžią. Vyriausi pašnekovai, įkopę į 9 dešimtį, patys prisimena Antrojo pasaulinio karo ir pokario laikus. Jaunesni žmonės, gimę sovietmečiu ar net Nepriklausomoje Lietuvoje, taip pat gali pasidalinti iš savo tėvų ar senelių girdėtais naratyvais apie tarpukarį, sovietinį laikotarpį.

Autoriaus ne vietinė kilmė, kalboje girdimas suvalkietiškas akcentas kartais kėlė sunkumų bendraujant su Šalčininkų rajono žmonėmis. Pradedant bendrauti, jiems iš karto tapdavo aišku, jog tyrėjas nėra šio krašto gyventojas. Galbūt dėl to, o galbūt dėl viešojoje erdvėje sklaidžiamos informacijos apie prastus lietuvių ir lenkų santykius kyla nepasitikėjimas tyrėju, todėl dalis žmonių, su kuriais mėginta užmegzti kontaktą, atsisakė bendrauti.

Netgi vykdant stebėjamą ar dalyvaujamą stebėjamą ne vietinė kilmė yra kliūtis visiškai įsiliesti į vietinių žmonių tarpą. Pavyzdžiui, vykdant dalyvaujamą stebėjamą Kalesninkuose (Šalčininkų raj.) religinės šventės metu ir po jos bendraujant su vietiniais žmonėmis, viena moteris prasitarė: „mes su drauge kaip tik ir kalbėjome, iš kur čia toks nematytas vyriškis atsirado“ (moteris, 48 m., Kalesninkai). Tai rodo, jog vien mano buvimas greta vietinių žmonių gali daryti įtaką jų elgesiui.

Vykdant lauko tyrimus, kalbėta lietuvių, lenkų, rusų kalbomis. Stengtasi kuo labiau „sumažinti“ tyrėjo lietuviškumą pabrėžiant studijas Varšuvos universitete ir kelerius metus praleistus Varšuvoje.

Darbe panaudota Varšuvos universiteto Etnologijos ir kultūrinės antropologijos instituto studentų 1997–2001 m. Pietryčių Lietuvoje (lenk. *Wileńszczyzna*) surinkta etnografinė medžiaga. Bakalauro studijų studentai instituto organizuojamų lauko tyrimų metu, vasarą, maždaug mėnesiui atvykdavo į Pietryčių Lietuvą vykdyti tyrimų. Svarbu pažymėti, jog jie sąmoningai nebuvo daromi vienoje vietovėje ar viename rajone, tačiau buvo stengiamasi aprėpti kuo didesnę Pietryčių Lietuvos plotą. Todėl kiekvieno studento surinktoje medžiagoje yra užrašyti prisiminimai žmonių, gyvenusių Šalčininkų, Vilniaus, Švenčionių rajonuose.

Studentai rinko etnografinę medžiagą, kurios pagrindu vėliau rašydavo baigiamąjį bakalauro darbą. Straipsnyje panaudota keturių studentų (Wojciech Rzeżuchowski, Justyna Szuba, Marta Przyłuska, Grzegorz Jarosiński) darbai.

Vietovės, kuriose šie studentai rinko etnografinę medžiagą, apima Šalčininkų (Dieveniškės, Šalčininkai) ir Vilniaus rajonus (Taboriškės, Mikašiūnai).

Studentai, rinkdami etnografinę medžiagą, vykdė pusiau struktūruotus interviu, kurių gairės ir klausimai buvo parinkti pagal kiekvieno studento būsimo bakalauro darbo temą. Surinktoje medžiagoje dominuoja etnografinė informacija apie minėtų vietovių papročius, šventes, dainas. Tačiau galima rasti ir informacijos apie vietinių žmonių pasakojimus apie krašto praeitį, skirtingų tautybių žmonių tarpusavio santykius ir požiūrį vieni į kitus.

Etnografinio tyrimo rezultatai

Empiriniai duomenys rodo, jog vietiniai žmonės turi aiškiai išreikštą regioninę identitetą ir jaučia kultūrinės ribas tarp „savo“ rajono ir kitų vietovių. Vieni žmonės apsiriboja kraštietišku (regioniniu) identitetu, kiti kraštietišką (regioninį) identitetą derina su etniniu identitetu.

„Savo“ krašto ribų ir vietininkiškumo konstravimas

Vietiniai žmonės įvardina aiškias geografines vietas, apibrėžiančias „jų kraštą“, skiriančias nuo kitų vietovių, visų pirma Lietuvos ir Baltarusijos. Savas kraštas suvokiamas kaip apimantis dalį Lietuvos ir Baltarusijos. Jis apibrėžiamas tokiais geografinėmis vietovėmis kaip Kalesninkai (Šalčininkų raj.), Varėna, Vilnius, buvęs muitinės pastatas prie Vievio ant buvusios Lietuvos ir Lenkijos demarkacinės linijos. Specifinis požiūris yra į Vilnių, kuris, nors ir laikomas „savo krašto“ dalimi, vis dėlto kartu įvardijamas ir jo skirtingumas: „Vilnius iš viso yra kosmosas, čia kažkas atskiro. Čia nei Lietuva, nei kas, čia Vilnius. Vilnius ne visai Lietuva, Lietuva tai kažkas dar toliau: Kaunas, Utena, Klaipėda (...), Vilnius yra dar kažkas kito, kitas konstruktas“ (moteris 29 m., Šalčininkai). Baltarusijoje sava erdvė suvokiama kaip iki įsivaizduojamos linijos Lyda–Gervėčiai:

Baltarusijoje grojau, labai vargingos vestuvės. Turtingos vestuvės eina iki linijos Lyda, Radūnė, Gervėčiai. Iki ten ėjo Lenkijos įtaka, apie Minską toliau irgi grojau vestuvėse, ten jau labai kuklios vestuvės (vyras, 70 m., Kalesninkai).

Į Baltarusijos pusę Lyda, Biniakoniai, Varonovas, Giranionai, Ivia, Sūbotniki, čia mūsų, mūsų kraštas [lenk. *nasz kraj*. – V. V.] (moteris, 38 m., Dieveniškės). Šios vietovės įvardijamos kaip teritorija, kur ėjo Lenkijos įtaka (vyras, 70 m., Kalesninkai).

Lietuvoje gyvenę žmonės palaikė intensyvius ekonominius, kultūrinius ryšius su Baltarusijoje esančiomis vietovėmis: „Čia nuo mūsų netoli Radūnia, Varanavas miestas yra, buvo galima autobusu važiuoti ten apsipirkti, o iš ten žmonės čia atvažiuodavo“ (vyras, 83 m., Eišiškės). Dėl ekonominių sąlygų, geografinio artumo, kalbos, kultūros panašumo pasienio gyventojai palaikė intensyvesnius ryšius su šiomis vietovėmis nei su toliau Lietuvoje esančiais miestais: Varėna, Alytumi.

Vietiniai įvardina konkrečias istorines, gamtines, priežastis, skiriančias „čia“ nuo „ten“: „Čia istoriškai buvo lenkų kraštas. Čia buvo Lenkija. Tai gal nuo tų laikų toks skirtumas jaučiasi. Patėvis, senelė minėdavo, kad ten, Lietuvoje. Tai tada ten buvo kita valstybė“ (moteris, 35 m., Dieveniškės). Matome, jog faktinis gyvenimo dviejose skirtingose valstybėse suvokimas išliko ir netgi iš dalies buvo perduotas jaunesnei kartai, nors šie kalbinti žmonės gimė, kai šios teritorijos jau keliasdešimt metų priklausė Lietuvai.

Pašnekovai pabrėžia ir krašte istoriškai susiformavusio vietinio žinojimo (angl. *local knowledge*) svarbą.

Kai gyveni čia ilgą laiką, tai žinai, kad visi daugiau ar mažiau moka visas kalbas, bet jei eini pas žmogų, ypač vyresnį, ir žinai, kad jis pagrinde kalba po prostu, tai stengiesi prie jo prisitaikyti ir pats stengiesi kalbėti po prostu, čia toks kaip pagarbos vyresniam ženklas (moteris, 35 m., Poškonys).

Čia pas mus [lenk. *tu u nas.* – V. V.] tai žinai, kad gali į žmogų kreiptis lenkiškai, rusiškai, po prostu, ir jis tave supras ir tau atsakys. Jei ne ta pačia kalba kur kreipeisi, tai kita, bet esi tikras, kad visur susikalbėsi. O kur Panevėžyje ar Alytuj tai jau ne. Nebent rusiškai, jei norės, tau atsakys arba neatsakys (moteris, 72 m., Šalčininkai).

Kalbėdami apie vietinius žmones pašnekovai teigia:

Čia žmonės toki tingesni. „Lietuvoje“ [kabutės reikalingos, nes sąvoka „Lietuva“ suvokiama kaip teritorija, atskira nuo Šalčininkų raj., t. y. ne visa Lietuvos valstybės teritorija. – V. V.] žmonės iniciatyvesni, imasi kurti verslą, augina, pardavinėja, o pas mus sunkiai: vienas kitas, ne tokie verslūs žmonės. Žmonės gal nepasitiki savimi, žema savivertė pas mus žmonių. Aš iš savo patėvio pasakojimų žinau, kad visada skirdavosi ta „Lietuva“ ir čia (moteris, 35 m., Dieveniškės).

Žmonės skiriasi, kitaip mąsto žmonės, kitas mentalitetas, mes buvome Plungėje, tai kaip į užsienį išvažiavau, ten labai tvarkinga, švaru, kaip užsienis atrodė. Pas mus čia mažiau tvarkinga. Pas mus labiau emociingi žmonės, o ten santūresni, mes labai vaišingi, stalai nukrauti, o ten gal kukliau, Marijampolėje, ten žmonės tokie skūpūs. Jie stengiasi sutaupyti, išvažiuoti į užsienį, į kelionę. Pas mus taip nedaro, tokie vienadieniai labiau (moteris, 35 m., Dieveniškės).

„Lenkų kalba, lenkiška mokykla, literatūra ir žiniasklaida, istorijos suvokimas padeda atskirti save [t. y. lenką. – V. V.] nuo lietuvio“ (Przyłuska 1997–1998: 49). Kitaip tariant, „lenkiška savimonė sustiprina atskirumo nuo lietuvių jausmą“ (Szuba 2001: 35).

Savo atskirumą vietiniai jaučia ir bendraudami su kitų vietovių gyventojais:

Pas mus tokia prasta lenkų kalba, tai Vilniaus lenkai į mus iš aukšto žiūri. „Lietuvoje“ mes vėl buvom nelietuviai ir ne lenkai. Lenkijoje tai mus tokiais rusais laikydavo, sakai ką lenkiškai, tai tau rusiškai atsako. Tada tu tapatiniesi su savo gyvenama vieta, tai dažniausiai rajonas (moteris, 29 m., Šalčininkai).

Šis skirtumas leidžia gyvenamą vietovę suvokti kaip atskirą etnografinį regioną: „Čia juk Wileńszczyzna (...). Čia yra kaip skirtingi etnografiniai regionai, kaip Vakarų Ukraina, Vakarų Baltarusija, Kašubija“ (vyras, 52 m., Šalčininkai).

Ne tik vietiniai jaučia mentaliteto skirtumą, tai jiems pabrėžia ir „iš tos Lietuvos“ atvažiaavę žmonės:

Riba yra dėl tos kalbos. Žmonės iš „Lietuvos“ sako: „ten pas Jus Baltarusijoje“. Kai žmonės čia atvažiuoja, tai pirmiausia į akis ir krinta kalba (moteris, 59 m., Dieveniškės).

Iš „Lietuvos“ atvažiavo. Kažkur giliau Lietuvoje, tai mes čia toki pusiau baltarusiai (...). Kažkur iš Panevėžio, Kauno, tai čia „Lietuva“, o čia Vilniaus kraštas (juokiasi) (moteris, 47 m., Dieveniškės).

Kiti tyrėjai yra užfiksavę *emic* teritorijos įvardijimus „daleka Litwa“ ir „daleka Białoruś“ (Wrocławska 2001: 23), skirtus apibūdinti Lietuvos gilumą ir teritorijas aplink Minską ir toliau į pietus. Kai kurie žmonės vartoja sąvoką „w głąb Litwy“ norėdami apibūdinti teritorijas, esančias Lietuvoje, už Šalčininkų krašto ribų.

Kraštietiškas kaip neprestižinis identitetas

Buvimą vietiniu informantai vertina gana skirtingai: vieni patys drąsiai save įvardina vietiniu, kiti – priešingai, paklausti apie šį terminą išsikeičia ir išsigina, jog tokių žmonių iš viso yra. Laikymas save vietiniu stipriai koreliuoja su žmogaus amžiumi ir išsilavinimu. Vyriausi kalbinti informantai, įkopę į aštuntą, devintą dešimtį, kurie taip pat yra ir prasčiausiai išsilavinę, labiausiai linkę save įvardinti vietiniais. Krašto žmonės sąvokos „vietinis“ atsiradimą aiškina šitaip:

Mano senelis, prisimenu, rašyti nemokėjo, jie kalbėjo paprastai, kaip sako (...), tokiu būdu neišsilavinusi žmonių masė, neraštinga, kada jų klausė, kas jie yra, o tie kaimiečiai sakė, o mes tuteišiai, čia senelis, prosenelis gyveno ir aš čia gimiau. (...) Mes nežinome, kas esame, vietiniai, ir viskas (vyras, 83 m., Eišiškės).

Tuteišiai – tai vietiniai žmonės nemokantys lietuvių kalbos (moteris, 62 m., Dieveniškės).

Jei kas paklausdavo žmogaus, iš kur esi kilęs, jis sakydavo: iš tos trobos (Przyłuska 1997–1998: 39).

Ilgainiui, žmonėms šviečiantis, kito ir jų identitetas: „Kol žmogus negalvojo apie savo tapatybę, buvo tamsus, tiesiog sakė, jog yra vietinis, o kai ėmė šviestis, domėtis kultūra, suprato, jog jo kultūra yra Lenkijos kultūros dalis, o jis pats – lenkų tautos dalis, taigi lenkas“ (vyras, 83 m., Eišiškės).

XX a. vykę valstybiniai konfliktai dėl Pietryčių Lietuvos kontrolės ir dažnai prasiveržiantis smurtas šiame regione gyvenančių žmonių atžvilgiu išmokė žmones prisitaikyti prie vis naujų aplinkybių (Korzeniewska 2013: 151) ir vengti aiškiai įvardinti savo tautybę.

Gal ir esu baltarusis ar rusas, bet kadangi gyvenu tokiame regione ir turiu su visais bendrauti, tai geriau sakyti, kad esu vietinis. Ir kada bendrauji su skirtingų tautybių ir kalbų žmonėmis, ir susiformavo ta vietinė kalba ir vietinė tapatybė, kad palengvinti bendravimą žmonėms (moteris, 48 m., Kalesninkai).

Istorija labai vingiuota, 123 metus nebuvo nei Lenkijos, nei Lietuvos, 123 – tai trys kartos išaugo. Trys kartos. Paimkime Vilnių, pvz., buvo rusų valdžia, po to lietuvių, po to lenkų, po to sovietų, vėl lietuvių, sovietų, dabar lietuvių. Tai kaip šis kaitaliojimas paveikė žmonių tapatybę? Su kokia valstybe jam tapatintis? Jei jis per kelis dešimtmečius gyveno Lenkijoje, Lietuvoje, Sovietų Sąjungoje. Mano tėvas, pvz., gimė 1909 m., buvo Rusija, karas prasidėjo, vokiečiai atėjo, jau 1915 m. vokiečiai valdė. Po to revoliucija, trumpam buvo Vilniuje valdžia kartu su Baltarusija, jau trečia valdžia, po to Lietuva atėjo, po to lenkai. Po to vėl vokiečiai, tai per vieną gyvenimą šešis kartus valdžia keitėsi. Ir kiekviena valdžia klausia, kas toks esi, tai geriau sakyti, kad esi vietinis (vyras, 83 m., Eišiškės).

Neretai kalbinti žmonės dalijasi prisiminimais, kaip žmonės nukentėdavo dėl savo tautybės: jie būdavo terorizuojami aplinkinių, iš jų atiminėtas maistas, vertingi daiktai (moteris, 78 m., Dieveniškės). „Ne viena šeima buvo sušaudyta dėl tapatybės ir, matyt, tai perėjo į vaikus ir anūkus, nes šeimoj tokia politika – nelįsk, kur tau nereikia“ (moteris, 48 m., Dieveniškės). Bendruomenėje egzistuojant supratimui, jog dėl turimo identiteto galima nukentėti, viena vietinių gyventojų laviravimo strategijų buvo vietinio identiteto pabrėžimas: „geriausia yra pasakyti, kad esi tuteiškis, kuris čia gyvena, tai visiem tinka. Kas beklaušia – vietinis, o ką tai reiškia, gali interpretuoti kas kaip nori. Lenkai klausia – vietinis, lietuviai klausia – vietinis“ (moteris, 48 m., Dieveniškės).

Kita vertus, dalis žmonių sąvoką vietinis (tuteiškis) supranta kaip įžeidimą: „jei sakai tuteiškis, tai čia kaip ir žeminimas žmogaus. Juk nėra tokios tautybės, tai kam žeminti žmogų? Jis toks aštrus labai žodis. Čia jį kažkoks proto bokštas sugalvojo, panašiai, kaip pasako runkeliai ant kaimo žmonių“ (moteris, 72 m., Eišiškės).

Jauni (t. y. gimę pačioje sovietmečio pabaigoje arba po 1990 m.), išsilavinę žmonės apskritai stengiasi atsiriboti nuo sąvokos „vietinis“. Šie žmonės laiko ją žeminančia:

Čia visi save laiko lenkais, nors ir nelabai moka kalbos, kalba maišyta kalba, bet laiko save lenkais. Niekas taip nesako, kad aš esu vietinis. Ši sąvoka atsirado, kai Lietuva atgavo nepriklausomybę, kad įvardinti šiuos pasienio regiono žmones. (...) Niekada nesutikau žmogaus, kuris saktų, jog esu tuteiškis. Gal kas taip ir sako, bet ta prasme, kad čia gyvenu, o ne tautybės prasme. Tada visi čia gyvenantys yra tuteiškiai. (...) Gal dabar persiėmė ta lietuviška terminologija. Jūs ne lenkai, jūs – vietiniai. Čia tokia labiau primesta sąvoka (moteris, 48 m., Kalesninkai).

Buvimas vietiniu krašto žmogumi, kalbėjimas „paprasčia“ kalba sudaro barjerą bendraujant su aukštesnio socialinio sluoksnio ar Lenkijoje gyvenančiais žmonėmis:

Lenkai, gyvenantys Lenkijoje, netgi Vilniuje, jaučiasi geresni už mus. Mus laiko žemesniais, nes kai kurių žmonių kalba tokia maišyta, ne tuteišių, bet vietinis Vilniaus dialektas. Tai jei kalbi šiuo dialektu, tai lenkai Lenkijoje tave laiko rusu. Tu kalbi lenkiškai, o su tavimi pradeda rusiškai kalbėti. Tai kažkiek žeidžia (moteris, 35 m., Šalčininkai).

Dėl to žmonės ima labiau tapatintis su savo gyvenamąja vietove: „Su lenkais Lenkijoje negali, su lenkais Vilniuje irgi nelabai, su lietuviais irgi ne, tai lieka tik vietiniai tavo rajono žmonės, kurie kalba kaip tu, mąsto kaip tu, iš čia ir atsiranda tapatinimasis su rajonu“ (moteris, 35 m., Šalčininkai).

Atsidūręs tokioje situacijoje jaunas žmogus priverstas rinktis tarp „žeminančio“ regioninio identiteto ir etninio identiteto. Tokiu atveju pasirenkama arba apkritai nekalbėti apie identitetą ir laikyti jį nesvarbiu, arba pasirenkamas vienas aiškus etninis identitetas.

Svarbu atkreipti dėmesį į pašnekovės paminėtą, kaip ji pati sako, vietinį Vilniaus dialektą. Nors ji pati tai įvardija kaip kalbėjimą lenkiškai, mokslininkai (pavyzdžiui, Yves Plasseraud) kaimiškose Pietryčių Lietuvos vietovėse vartojamą vietinę kalbą laiko baltarusių kalbos tarpe (Plasseraud 2006: 126). Moters išsakyta mintis iliustruoja dažnai sutinkamą klaidingą požiūrį. Kaip teigia kalbininkė Jolita Urbanavičienė, daugelis kalbančiųjų vietine baltarusių („po prostu“) kalba mano, jog jie kalba lenkų, o ne baltarusių kalbos tarpe (Urbanavičienė 2006: 464).

Prestižinio identiteto įgijimas: lenko ar lietuvio?

Tirtose vietovėse pastebima tendencija, jog dalis vidutinio amžiaus (40–70 metų) žmonių vietininkiškumą derina su etniniu identitetu. Jie įvardija save lenku, rusu, baltarusiu, tačiau tuo pat metu – ir vietiniu, t. y. šiose apylinkėse gyvenančiu žmogumi: „buvimas vietiniu ir buvimas lenku papildoma vienas kitą, o ne prieštarauja. Aš save laikau vietiniu žmogumi. Pas mus taip nedalina pagal tautybę“ (moteris, 29 m., Šalčininkai).

Šis vietininkiškumo suvokimas stipriai skiriasi nuo anksčiau aptartą, nes žymi ne tautinio identiteto pakaitalą, o prisirišimą prie gimtinės. Būtent Šalčininkų rajone augęs žmogus gali laikyti save vietiniu Šalčininkuose. Šis žmogaus savęs tapatinimas su „mažąja tėvyne“ nėra išskirtinis Šalčininkų rajono fenomenas. Žmonės, turintys gilius šaknis, gimę ir augę įvairiose Lietuvos gyvenvietėse, taip pat gali laikyti save vietiniu tos gyvenvietės žmogumi ir šitaip atskirti save nuo neseniai į ją atsikrausčiusių gyventojų. Šiuo atveju negalima išskirti, kuris identitetas – etninis ar regioninis – yra svarbesnis šiems žmonėms, nes žmogus,

identifikuodamas save daugelyje situacijų, susikuria identitetų hierarchiją, kurioje nė vienas iš identitetų negali būti laikomas esminiu (Čiubrinskas 2011: 20).

Išsilavinimo įgijimas ir jaunas amžius glaudžiai susiję su vieno, aiškaus identiteto turėjimu. „Jaunimas labiau išprusęs, gyvena interneto platybėse, jiems neprestižas būti tuteišiu. Ne visi, žinoma. Jaunimas išmoksta taisyklingą lenkų kalbą ir gali laikyti save lenku“ (moteris, 35 m., Dieveniškės).

Išsilavinę žmonės neigiamai reaguoja į patį vietinio (tuteišio) terminą. Jie aiškina:

Man labai nepatinka įvardijimas tuteišiai, aš nežinau, kas čia prilipino ir sugalvojo šitą dalyką. Aš save laikau lenku. (...) Jeigu aš matau, kad mano tėvas ir mano senelis, kurie lenkiškai kuo puikiausiai šnekėjo, o kiti, net jei daktaro laipsnį turi, man nepasakys, kad aš esu tuteišis, aš savo šaknis žinau. Aš jaučiu save lenku nebūtinai Vilniaus ar ne Vilniaus, tiesiog lenku (vyras, 52 m., Šalčininkai).

Aiškaus identiteto įgijimui daug įtakos turi ir tėvų pažiūros:

Mišrių šeimų vaikus leidžia į lietuvišką mokyklą, ir vaikas pats pasirinks. Baigę lietuvišką mokyklą rašosi lietuviais. Kad vaikui lengviau būtų gyvenime, toliau mokytis geriau eitų, įstoti, prideda lietuvišką galūnę vaikui, prideda a, kad būtų be problemų, nebūtų rusiška ar baltarusiška pavardė. Nebūtų Kačan, o Kačienytė, kaip lietuvė. Kaip vaikui tėvai planuoja, jei nori, kad važiuotų į Lenkiją, tai nesvarbu, o jei nori, kad Lietuvoje mokytųsi, tai rašai lietuvišką (moteris, 38 m., Dieveniškės).

Lietuviškam identitetui prestižo teikia galimybė priklausyti valstybėje dominuojančiai tautai, kurios kalba ir kultūra yra dominuojanti:

Jei tėvai planuoja, kad jų vaikai gyvens Lietuvoje, gyvenime daugiau pasiektų, tai leidžia vaikus į lietuvišką mokyklą. Kad jie galėtų į universitetą lietuvių kalba įstoti, po to darbą kokią geresnę susirastų. Nes dabar juk visas lietuviškai, visa dokumentacija, viešojo erdvė. Jei nemoki lietuvių kalbos, karjeros nepadarysi Lietuvoje (moteris, 35 m., Dieveniškės).

Lenkišką identitetą daro prestižinę keletas veiksnių: Lenkijos valstybės, lenkų tautos dydis ir aukštesni pragyvenimo standartai, nei Lietuvoje, kurie demonstruojami teikiant gausią materialinę paramą vietiniams lenkams:

O po to atsirado lenkiškos mokyklos ir Lenkijos parama didžiulė tam tautiškumui, sakykim, vietinės tapatybės išlaikymui (moteris, 54 m., Kalesninkai).

Lenkai, kildinama yra aukščiau ta tauta, ta nacija, kad jūs kaip po esate poniškos kilmės, o lietuviai yra mužikai, klumpės, kaip dažnai vadina. Tas savo tautos kildinimas iš dvarininkų, bajorų šaknų. Kilmingų šaknų kildinimas. Tai skatina žmogui pasididžiavimo jausmą. Juk kuris nori būti kilęs iš kiaulės? Visi nori būti kilę iš kažkokio aukštesnio (moteris, 54 m., Kalesninkai).

Požiūris, jog lenkų kultūra yra rafinuotesnė, prestižiškesnė, skatina susitaapatinti su šia kultūra ir laikyti save jos dalimi (Rzeżuchowski 2001: 3).

Lenkai suvokiami kaip turintys šimtametės šaknis šiose žemėse, o lietuviai – kaip neseniai atsikėlę atėjūnai: „Čia visada gyveno tik lenkai, niekada nemačiau lietuvių. Iš kur jie čia atsirado? Čia visada buvo lenkai, o lietuviai kažkur Kaune. Lenkai Vilniaus krašte gyvena nuo karaliaus Batoro laikų, o lietuviai visai neseniai atsikraustė“ (Przyłuska 1997–1998: 16).

Krašte esantys protėvių kapai, kapinės, kuriose tėvai ir seneliai guli (Jaroński 1997–1998: 4) neretai pateikiami kaip neginčijamas šaknų įrodymas, nurodant, kad šiame krašte gyvenama „z dziada prodziada“ (t. y. iš kartos į kartą) (moteris, 50 m., Šalčininkai).

Matome, kad motyvai rinktis vieną konkrečią tautybę gali būti labai įvairūs. Tai gali būti racionalus tėvų išskaičiavimas, kurioje valstybėje vaikas mokysis aukštojoje ir sieks karjeros. Arba jos pasirinkimą gali lemti legendos, stereotipai, susiformavę apie aukštos ir žemos kilmės žmones, jų kilmę ar puoselėjamas kultūras. Kiekvienas žmogus, galvodamas apie savo ir savo vaikų identitetą, minėtiems veiksniams suteikia skirtingą svarbą.

Diskusija

Atlikus tyrimą reikia sutikti su antropologe Katarzyna Korzeniewska, teigiančia, kad tautinis identitetas Pietryčių Lietuvoje pradėjo klostytis XIX a. (Korzeniewska 2013: 151). Dėl geografinio nuotolio šio krašto žmones menkai paveikė Lietuvių tautinio atgimimo centrai Tilžėje, Ragainėje. Juos menkai veikė Lenkijos kultūros centrai Varšuvoje, Krokuvėje (Korzeniewska 2013: 175). Baltarusių kultūrinis judėjimas nesuaktyvėjo iki pat XX a. pr., buvo silpnas ir neturėjo paramos net tarp baltarusiais save laikančių žmonių (Radzik 2004: 8). Tuo labiau jis nedarė įtakos ir Šalčininkų rajono žmonių identitetui. Minėti veiksniai nulėmė, kad vietinių žmonių etninis identitetas išliko silpnas.

Straipsnio autorius ne kartą patyrė, jog tautinę priklausomybę įvardijančios sąvokos vyriausios kartos vietiniams žmonėms (turintiems apie 75 ir daugiau metų) nieko nereiškia. Klausantis jų gyvenimo istoriją pastebėta, kad vyriausios kartos atstovai vartoja sąvokas „lietuvis“, „lenkas“, „baltarusis“ nesuteikdami joms didesnės reikšmės, neretai pabrėždami, jog „seniau visi kartu gyveno. Senovėje niekada niekas neskirstė“ (moteris, 88 m., Poškonys). Paklausti šie žmonės nesugeba paaiškinti, kuo skyrėsi lenkai nuo baltarusių ar lietuvių. Vienintelė aiškesnė riba, pagal kurią buvo galima skirti žmones, – tai religija. Pagal ją vietiniai gyventojai buvo skirstomi į katalikus (kas beveik visada reiškia lenkas) ir stačiatikius.

Beveik identišką medžiagą 1997 m. yra surinkusi Marta Przyłuska. Ji savo pašnekovą paklausė, ar „susirinkimuose būdavo lietuviai ir lenkai?“ Kalbintas žmogus atsakė: „visi savi [lenk. *wszystkie swoje*], ponია, visi savi čia būdavo“ (Przyłuska 1997–1998: 8). Tai akivaizdžiai parodo, jog šiems žmonėms skirstymas

į lenkus ar lietuvius neturėjo jokios prasmės. Jų vietovėje gyvenantys žmonės tiesiog buvo suvokiami kaip savi.

Apie etninio identiteto takumą ir mažareikšmiškumą vietiniams liudija Justynos Szubos užrašytas pokalbio su vietiniu žmogumi fragmentas:

Taip, mes dabar lenkai. Čia pas mus visi lenkai. Yra tik baltarusiai, kurie atvažiuo. Tai jie jau skaitosi baltarusiai, nes kai sieną padarė, tai jau ten Baltarusija. Bet jie vis tiek lenkai. O mes esame vietiniai [lenk. *a my to już stąd*]. Čia gimėme ir čia mirsime. Mes visi lenkai (Szuba 2001: 34).

Matome, jog vietiniai žmonės pirma įvardijami lenkais, po to baltarusiai įvardijami lenkais, o galiausiai pasakoma, jog esame vietiniai ir lenkai. Jei savo krašto žmonių įvardijimą lenkais ir vietiniais dar galima suprasti (kaip čia, šiame krašte, gyvenančius vietinius lenkus), tai pasakymas, jog „baltarusiai vis tiek yra lenkai“, rodo, kad šios sąvokos jas vartojantiems žmonėms yra visiškai „išplaukusios“ ir neturi apčiuopiamos reikšmės.

Šiame darbe pristatyta identiteto ir vartojamų kalbų kaita per kelias kartas atitinka Jury Unukovičiaus Vilniaus rajone surinktą medžiagą, kurioje teigiama, jog seniausios kartos žmonės kalba „paprasta kalba“, vaikai – lenkiškai, o anūkai – lenkiškai ir lietuviškai (Внукович 2016: 423). Čia pateikta nuoroda atitinka empirinėje dalyje išsakytas mintis, jog jauniausios kartos gretose populiariausi identitetai yra lietuviškas ir lenkiškas, kurie glaudžiai siejasi su geru lietuvių ir lenkų kalbų mokėjimu.

Tyrimo metu užfiksuotas regioninis identitetas, jo derinimas su etniniu identitetu arba apsiribojimas vienu aiškiu etniniu identitetu iš dalies atitinka sociologės Dorotos Jaworskos teiginius. Ji Vilniaus krašte gyvenančius lenkus skirsto į „didelius lenkus“, „mažus lenkus“ ir „silpniausius lenkus“ pagal jų lenkiškumo išsąmoninimo laipsnį (Jaworska 2012: 105–107).

Jos įvardijami „dideli lenkai“ atitiktų šiame tyrime aiškiai etninį identitetą įvardijančius žmones (pvz., lenkus), o „maži“ ir „silpniausi“ lenkai atitiktų regioninį identitetą turinčius žmones.

Atlikto tyrimo rezultatai iš dalies sutampa su istorikų (pvz., Juliuszo Bardacho) istorijos interpretacijomis, tiesiog etninio identiteto įgijimo procesai įvardijami kitais terminais. Tirti vietiniai žmonės lenkiško identiteto įgijimą XX a. pr. sieja su savišvieta ir krašto žmonių sąmonėjimu, o Bardachas tai įvardija asimiliacija į lenkiškąją kultūrą (Bardach 1988: 194).

Tarpukariu Lenkijos vykdytos politikos, kuria siekta formuoti lenkišką identitetą, padariniai šiandien taip pat silpnai jaučiami. Tam yra dvi pagrindinės priežastys. Pirma, 20 metų laikotarpis yra palyginti trumpas laiko tarpas, per kurį sunku visuomenėje suformuoti norimą identitetą. Antra, daugybė labiausiai išsilavinusių, tautinį identitetą išsąmoninusių ir norinčių savo ateitį sieti su Lenkija žmonių repatriavo po Antrojo pasaulinio karo.

Kiti tyrėjai teisingai pažymi, jog dėl istorinių, geografinių, pasaulėžiūrinių priežasčių vietinių žmonių turimas šio krašto istorijos ir geografijos suvokimas, kultūrinė atmintis gerokai skiriasi nuo oficialaus lietuviško pasakojimo apie šį kraštą (Marcinkevičius 2016b: 24), kuris seka „šapokine“ tradicija. Krašto atminties kraštovaizdyje atsispindi ne tik lenkiškieji, bet ir LDK, ir ATR svarbūs reiškiniai ir asmenybės (Čepaitienė 2013: 254–255).

Reikia pritarti Andriaus Marcinkevičiaus teiginiui, jog Šalčininkų regioną vietos gyventojai mato kaip savitą palyginti su likusia Lietuvos dalimi (Marcinkevičius 2016a: 7). Regiono atskirtis aiškinama istorinėmis aplinkybėmis, dėl kurių šis regionas XX a. ilgą laiką plėtojosi kitaip nei likusi Lietuva, krašte sunkiai plito lietuvybė (Marcinkevičius 2016b: 27). Šiame straipsnyje pateikti tarp žmonių paplitę naratyvai, socialinės atminties bei identiteto pavyzdžiai patvirtina ir papildo minėtų autorių teiginius apie Šalčininkų krašto savitumą ir skirtingumą nuo kitų Lietuvos vietovių.

Vietiniai žmonės dažniausiai savo lokalų identitetą aiškina praeityje gyvavusia represijų ir persekiojimo baime, menku žmonių išsilavinimu ir sąmoningumu, uždaru ir sėsliu valstietišku gyvenimo būdu.

Nors vietiniai žmonės ir atvykėliai į Šalčininkų rajoną jaučia jo skirtingumą nuo kitų Lietuvos vietų, krašto identitetas šiuo metu patiria transformaciją užleisdamas vietą etniniam identitetui ir pamažu nyksta. Šį nykimą parodo ir šis tyrimas, kurį galima lyginti su panašiais ankstesniais tyrimais, vykdytais iš dalies tose pačiose vietovėse (pvz., Dieveniškėse). 1994 m. Katarzyna Korzeniewska, atlikdama lauko tyrimus, rado palyginti daug žmonių, kurie įvardijo save vietiniais (Korzeniewska 2013), o praėjus daugiau nei dvidešimt metų, tokių žmonių yra sąlygiškai nedaug. Dauguma jų – vyriausios kartos (70–80 m.) atstovai.

Apibendrinant galima konstatuoti, jog pamažu nykstantis vietininkiškas identitetas Šalčininkų krašte užleidžia vietą vienam, aiškiam etniniam identitetui, tačiau žmonės vis tiek išsaugo savo regiono atskirumo ir specifikos suvokimą. Krašte vyksta labai įdomūs identiteto formavimosi ir kaitos procesai, kurių tyrimus tikslinga tęsti ateityje.

Išvados

1. Naratyvai yra viena socialinės atminties išraiškų kasdieniame žmonių bendravime. Naratyvas gali būti suprantamas kaip dabarties pasakojimas, kuriame praeities, dabarties ir ateities įvykiai sąmoningai sudėliojami tokia tvarka, kad įgautų prasmę ir paaiškintų tam tikrus aspektus apie asmenį ar įvykį, apie kurį kalbama (Sandelowski 1991: 162). Daugelis antropologų nuoseklų praeities pasakojimą, kuris palyginti mažai kinta bėgant laikui, laiko vienu iš esminių identiteto elementų, kuriais remiantis brėžiamos ribos tarp žmonių (Friedman 1992, cit. iš Schröder 2011: 32).

Žmonės, ilgą laiką gyvenantys toje pačioje vietoje, susiejami bendrų prisiminimų, patirčių, kurios išreiškiamos naratyvais. Šie naratyvai, kaip ir bendra socialinė atmintis, kultūriniai simboliai kuria prisirišimo prie regiono ir regioninio identiteto pajautą.

2. Vietiniai Šalčininkų rajono žmonės suvokia kultūrinius skirtumus tarp „savo“ krašto ir aplinkinių vietovių. Riba, skirianti „jų kraštą“, eina iki Kalesninkų (Šalčininkų raj.), Varėnos, Vilniaus, buvusios muitinės pastato prie Vievio ant buvusios Lietuvos ir Lenkijos demarkacinės linijos. Specifinis požiūris yra į Vilnių, kuris, nors ir laikomas „savo krašto“ dalimi, vis dėlto kartu pripažįstamas jo kultūrinis skirtingumas. Baltarusijoje sava erdvė suvokiama iki įsivaizduojamos linijos Lyda–Gervėčiai. Tiksliau sakant, iki Lydos, Radūnės, Gervėčių gyvenviečių Baltarusijoje.

Šalčininkų rajone paplitusios dvi regioninio (krašto) identiteto atmainos. 1. Kraštietiškas identitetas – tai archajiškas krašto žmonių identitetas, būdingas vyriausios kartos žmonėms (70–80 m.), kurie taip pat yra menkiausio išsilavinimo. Kraštietiško identiteto paplitimas sietinas su valstybiniais konfliktais ir dažna valstybių, valdžiusių šį kraštą, kaita. Dalis žmonių (ypač jaunimas) kraštietišką identitetą laiko žeminančiu ir stengiasi nuo jo atsiriboti. 2. Kraštietiško identiteto derinimas su etniniu identitetu. Vidutinio amžiaus (40–70 m.) žmonės linkę kraštietišką identitetą derinti su etniniu identitetu – laikyti save lenku arba lietuviu. Šie du identitetai laikomi prestižiškiausiaisiais ir teikiančiais daugiausia galimybių žmogui gyvenime. Lietuviškam identitetui prestižo teikia galimybė priklausyti valstybėje dominuojančiam etnosui, kurio kalba yra valstybinė. Lenkiškam identitetui prestižo teikia Lenkijos valstybės dydis ir aukštesni nei Lietuvoje pragyvenimo standartai, kurie demonstruojami teikiant gausią materialinę paramą vietos lenkams.

Literatūra

Assmann, Aleida. 2011. *Cultural Memory and Western Civilization: Functions, Media, Archives*. Cambridge: Cambridge University Press.

Assmann, Jan. 2013. Communicative and Cultural Memory, P. S. Varga et al. (eds). *The Theoretical Foundations of Hungarian 'lieux de mémoire' Studies*. Loci Memoriae Hungaricae 1: 36–43. Debrecen: Debrecen University Press.

Baliulis, Algirdas ir kt. 1988. Šalčininkai, *Tarybų Lietuvos enciklopedija* 4: 150–151. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.

Bardach, Juliusz. 1988. *O dawnej i niedawnej Litwie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

Barth, Fredrik. 1969. Introduction, F. Barth (ed.). *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*: 9–38. Boston: Little, Brown and Company.

Bassam, Tibi. 1996. Old Tribes and Imposed Nation-States in the Modern Middle East, J. Hutchinson, A. D. Smith (eds). *Ethnicity*. Oxford Readers: 174–178. Oxford, New York: Oxford University Press.

Bitušiková, Alexandra. 2009. Regions and Regionalism in Social Anthropology: Possibilities and Approaches – The Case of Slovakia, *Anthropological Journal of European Cultures* 18(2): 28–49.

Brockmeier, Jens; Carbaugh, Donal (eds). 2001. *Narrative and Identity: Studies in Autobiography, Self and Culture*. Studies in Narrative. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Brubaker, Rogers; Cooper, Frederick. 2000. Beyond “Identity”, *Theory and Society* 29(1): 1–47.

Brubaker, Rogers. 2002. Ethnicity without Groups, *European Journal of Sociology* 43(2): 163–189.

Bruner, Jerome S. 2001. Self-Making and World-Making, J. Brockmeier, D. Carbaugh (eds). *Narrative and Identity: Studies in Autobiography, Self and Culture*. Studies in Narrative: 25–37. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Czech, Beata; Wróblewska, Anna. 1993. Różnice w obrzędach i zwyczajach Białorusinów, Polaków i Litwinów na wschodniej Litwie, *Konteksty: polska sztuka ludowa* 47(3–4): 76–84.

Čekmonas, Valerijus. 1993. Lietuvos lenkų tautinės savimonės raida, K. Garšva, L. Grumadienė (sud.). *Lietuvos rytai*: 110–114. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.

Čepaitienė, Rasa. 2013. Nacionalinis pasakojimas versus lokalis istorijos: kultūrinės atminties raiška Lietuvos provincijoje, A. Nikžentaitis (sud.). *Atminties daugiaskluksniškumas: miestas, valstybė, regionas*: 229–264. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.

Čiubrinskas, Vytis. 2011. Identitetas ir identiteto politika: antropologinės dimensijos tiriant nacionalinį ir transnacionalinį saistymąsi, V. Čiubrinskas (sud.). *Lietuviškasis identitetas šiuolaikinės emigracijos kontekstuose*: 13–28. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

Daukšas, Darius. 2008. Pase įrašytoji tapatybė: Lietuvos lenkų etninio/nacionalinio tapatumo trajektorijos, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 8(17): 57–72.

Frėjutė-Rakauskienė, Monika; Šliavaitė, Kristina; Šutinienė, Irena. 2016. Etniškumas ir identitetas socialinių mokslų teorijose, Monika Frėjutė-Rakauskienė, Andrius Marcinkevičius, Kristina Šliavaitė, Irena Šutinienė. *Etniškumas ir identitetai Pietryčių Lietuvoje: raiška, veiksniai ir kontekstai*: 9–17. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.

Friedman, Jonathan. 1992. The Past in the Future: History and the Politics of Identity, *American Anthropologist* 94(4): 837–859.

Garšva, Kazimieras. 1990. *Pietryčių Lietuvos autonomijos klausimai*. Vilnius: Eksperimentinės technikos paminklų restauravimo įmonės spaustuvė.

Greimas, Algirdas Julius; Žukas, Saulius. 1993. *Lietuva Pabaltijy: istorijos ir kultūros bruožai*. Vilnius: Baltos lankos.

Halemba, Agnieszka. 1993. Katolicyzm Litwinów w oczach Polaków na Wileńszczyźnie, *Konteksty: polska sztuka ludowa* 47(3–4): 69–75.

Heugens, Pursey P. M. A. R.; Kroezen, Jochem J. 2012. Organizational Identity Formation: Processes of Identity Imprinting and Enactment in the Dutch Microbrewing Landscape, M. Schultz et al. (eds). *Constructing Identity in and around Organizations*. Perspectives on Process Organization Studies: 2–60. Oxford: Oxford University Press.

Jarosiński, Grzegorz. 1997–1998. *Inwentaryzacja zagrody wiejskiej w Pilakolnie na Wileńszczyźnie*. Praca laboratoryjna. Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet Warszawski.

Jaworska, Dorota. 2012. *Tożsamość narodowa na pograniczu: poczucie tożsamości narodowej w narracjach uczniów, rodziców i nauczycieli polskich szkół na Litwie*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Juzala, Gustaw; Matulevičienė, Saulė (pareng.). 2008. Lietuvos lenkiškasis paveldas: žvilgsnis iš šalies, *Liaudies kultūra* 2: 9–13.

Kairiūkštytė, Nastazija. 1997. 1956–1959 metų repatriacija iš Lietuvos Sovietų Socialistinės Respublikos į Lenkijos Liaudies Respubliką, *Lietuvos istorijos metraštis* 1996: 274–291.

Kalnius, Petras. 1998. *Etniniai procesai Pietryčių Lietuvoje XX a antrojoje pusėje*. Lietuvos etnologija 5. Vilnius: Žara.

Korzeniewska, Katarzyna. 2013. „Vietinis“ (tutejszy), lenkas, katalikas: Pietryčių Lietuvos gyventojų religinė-etninė tapatybė (tyrimas Dieveniškėse, Kernavėje ir Turgeliuose), *Etniškumo studijos* 2: 149–179.

Machulak, Mieczysław. 2017. *W ejszyskiej stronie*. Wojkówka, Połaniec: Pracownia Wydawniczo-Fotograficzna APLA Andrzej Skibicki.

Marcinkevičius, Andrius. 2016a. Pratarė, Monika Frėjūtė-Rakauskienė, Andrius Marcinkevičius, Kristina Šliavaitė, Irena Šutinienė. *Etniškumas ir identitetai Pietryčių Lietuvoje: raiška, veiksniai ir kontekstai*: 7–8. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.

Marcinkevičius, Andrius. 2016b. Pietryčių Lietuvos regiono tyrimų apžvalga, Monika Frėjūtė-Rakauskienė, Andrius Marcinkevičius, Kristina Šliavaitė, Irena Šutinienė. *Etniškumas ir identitetai Pietryčių Lietuvoje: raiška, veiksniai ir kontekstai*: 22–33. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.

Parkin, Robert. *Regional Identities and Alliances in an Integrating Europe: A Challenge to the Nation State?* <<http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/parkinwp.pdf>> [žiūrėta 2020 02 17].

Plasseraud, Yves. 2006. *Mažumos: tautinių ir etninių mažumų studijų įvadas*. Vilnius: Apostrofa.

Przyłuska, Marta. 1997–1998. *Kresowa polskość: mit i rzeczywistość*. Praca laboratoryjna. Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet Warszawski.

Radzik, Ryszard. 2004. *Kim są Białorusini?* Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Rzeżuchowski, Wojciech. 2001. *Uczestnictwo i stosunek mieszkańców Wileńszczyzny do lokalnych wydarzeń kulturalnych*. Praca laboratoryjna. Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet Warszawski.

Sampson, Robert J. 1988. Local Friendship Ties and Community Attachment in Mass Society: A Multilevel Systemic Model, *American Sociological Review* 53(5): 766–779.

Sandelowski, Margarete. 1991. Telling Stories: Narrative Approaches in Qualitative Research, *Image: The Journal of Nursing Scholarship* 23(3): 161–166.

Schröder, Ingo W. 2011. Collective Identification Processes: Looking at Identity through Gramsci and Bourdieu, V. Čiubrinskis (sud.). *Lietuviškasis identitetas šiuolaikinės emigracijos kontekstuose*: 29–40. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

Smith, Sidonie; Watson, Julia. 2010. Life Narrative: Definitions and Distinctions, Sidonie Smith, Julia Watson. *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives*. <<https://5260lifewriting.files.wordpress.com/2018/01/smith-watson-chapter-1.pdf>> [žiūrėta 2019 07 11].

Stravinskienė, Vitalija. 2011. *Tarp gimtinės ir Tėvynės: Lietuvos SSR gyventojų repatriacija į Lenkiją (1944–1947, 1955–1959 m.)*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.

Szuba, Justyna. 2001. *O stosunku mieszkańców Wileńszczyzny do ziemi*. Praca laboratoryjna. Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet Warszawski.

Šliavaitė, Kristina. 2015. Kalba, tapatumas ir tarpetniniai santykiai Pietryčių Lietuvoje: daugiakultūriškumo patirtys ir iššūkiai kasdieniuose kontekstuose, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 15(24): 27–51.

Šutinienė, Irena. 2015. Tautos istorijos pasakojimo raiška daugiakultūrijoje aplinkoje: Pietryčių Lietuvos lenkų etninės grupės atvejis, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 37(2): 85–105.

Šutinienė, Irena. 2016. Istorinė atmintis ir etninių grupių identitetas, Monika Frėjutė-Rakauskienė, Andrius Marcinkevičius, Kristina Šliavaitė, Irena Šutinienė. *Etniškumas ir identitetai Pietryčių Lietuvoje: raiška, veiksniai ir kontekstai*: 78–106. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.

Teritorija, gyventojai. 2017, *Šalčininkų rajono savivaldybė*. <<http://www.salcininkai.lt/lit/Teritorija-gyventojai/39782>> [žiūrėta 2018 12 17].

Trinkūnienė, Inija. 1990. Tautiniai santykiai Pietryčių Lietuvoje, A. Matulionis ir kt. (red.). *Pietryčių Lietuva: socialiniai teisiniai aspektai*: 97–103. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas.

Urbanavičienė, Jolita. 2006. Lietuvių ir slavų kalbų sąveika vilniškių tarmės rytiniuose pakraščiuose (Adučiškio apylinkių duomenys), *Baltistica* XLI(3): 461–471.

Wrocławska, Emilia. 2001. *Wspólnototwórcza funkcja pieśni*. Praca laboratoryjna. Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet Warszawski.

Внуковіч, Юрый. 2016. Народная культура Віленшчыны ў палявых запісах пачатку XXI стагоддзя, Т.В. Валодзіна и др. (ред.). *Беларускі фальклор: матэрыялы і даследаванні* 3: 421–462. Мінск: Беларуская навука.

‘Here with us.’ Regionalism in Southeast Lithuania: The Case of the Šalčininkai District

Vidmantas Vyšniauskas

Summary

In this research, the term ‘region’ is understood as an area slightly bigger than the Šalčininkai district. The ‘region’ is an *etic* term used in literature; however, locals use the *emic* term *kraštas* (‘region’ in Lithuanian) to describe the region.

The Šalčininkai region crosses the Lithuanian and Belarusian borders, although the Šalčininkai district is an administrative division of Lithuania. The district exists administratively, but it has very little in common with the way locals understand the Šalčininkai region. Administratively, the Šalčininkai district is a smaller and more clearly defined territory; and in practice, it has very little in common with the way local people understand ‘their territory’.

The Šalčininkai region, as it is understood and defined by locals, is defined by settlements such as Kalesninkai (Šalčininkai district), Varėna, Vilnius and Vievis (Elektrėnai district) in Lithuania. In Belarus, ‘their region’ is defined by the Lyda, Biniakoniai, Varonovas, Girianioniai, Ivia and Sūbotniki settlements.

The Russian, Polish, Belarusian and ‘simple’ (in Polish *po prostu*) languages are widely used in the region. A lack of knowledge of the Lithuanian language

sometimes creates linguistic barriers between older inhabitants of the Šalčininkai region and the society of the rest of Lithuania.

The different historical experiences, and the geographical, economic, political, linguistic and cultural circumstances, from the rest of Lithuania and Belarus have resulted in the formation of a regional identity among local inhabitants.

According to locals, belonging to Poland during the interwar period, and later becoming part of Lithuania and Belarus, did not allow these people to develop a loyalty to one particular country, and resulted in the cultural distinctiveness of the region. The poor-quality soil, and the weak and underdeveloped rural economy, created economic differences between the Šalčininkai region and the rest of Lithuania. These differences are felt not only by the locals, but also by people from elsewhere in Lithuania when they visit the Šalčininkai district.

During the 20th century, military conflicts, discrimination and persecution based on ethnicity took place in the Šalčininkai region. People share narratives about how people were discriminated against, robbed and even murdered because of their ethnicity. Ethnic tensions were particularly high during the Second World War and after the war. Because of this, many people avoided identifying clearly with one particular ethnic group, and chose to call themselves 'locals'. According to locals, this type of identification was the safest during difficult and dangerous times.

Theoretical connections between the social memory, narratives and regional identity are discussed in this article. It is argued that the socio-cultural memory, especially expressed as narratives and shared by local inhabitants, has the biggest impact on constructing the regional identity. So the different ways in which the locals construct cultural boundaries between 'their region' and other areas are presented and analysed in this article.

The empirical data for this article was gathered during field research conducted between 2015 and 2018 in the Šalčininkai district. Exploratory research was conducted in 2015 by participating in public celebrations in the town of Šalčininkai. In-depth fieldwork was conducted from 2016 to 2018, mostly during the summer months, in June, July and August. During the fieldwork, the author spent from one week to ten days in Šalčininkai, visiting different towns and villages in the region. During the field research, participant observation and life story interviews were conducted in the following areas: Šalčininkai, Eišiškės, Dieveniškės, Kalesninkai, Ureliai, Jašiūnai, Rimašiai, Poškonys, Jančiūnai (Šalčininkai district) Kaniava, Rakai (Varėna district), Šilėnai and Vilnius (Vilnius district). Only local people who were born and grew up in the region were selected for interviews. Topics such as family life, local traditions, the locals' history, and connections with Poland and Belarus (where a lot of friends and relatives of local people I talked to live) were discussed.

The most widespread identification strategies in the Šalčininkai region are identified based on the data gathered.

1. Identifying as 'local'. This identification is the most common among the older inhabitants, who happen to be the least educated. This type of identity is looked down upon by the younger and more educated people in the region.

2. Identifying as 'local' and possessing one clearly defined ethnic identity. This type of identification is most common among the younger generation who grew up and were educated in independent Lithuania. A Polish or Lithuanian identity is the most common and the most prestigious among these people. The size of the country, its economic and political power, and the higher living standards in Poland make Polish identity prestigious. The possibility to belong to the dominant ethnic group in the country, and the dominant position of the Lithuanian language, makes Lithuanian identity prestigious as well.

Gauta 2019 m. kovo mėn.